

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

VASTENDE VOLGELINGEN

Over het vasten III

De Here Jezus had als Israëliet vormen van vasten leren kennen die in zijn dagen in gebruik waren. Hij onderhield als volwassen man en rabbi niet de twee dagen per week zoals de wetgetrouwe Farizeeën deden. Op basis van de veertig dagen in de woestijn en van de intensiteit van zijn gebedstijden neem ik aan dat de Here gebed wel met persoonlijk vasten combineerde.

1. Vasten in de jonge kerk

Zijn er aanwijzingen in het vervolg van het Nieuwe Testament dat de leerlingen van de Here zijn woorden over het vasten 'in het verborgene' (Matt. 6 : 16-18) in praktijk brachten? Zijn zij voorbereid op de dagen waarin de bruidegom van hen zou zijn weggenomen (Mark. 2 : 20)?

In Handelingen wordt de grote overgang naar de prediking van het evangelie onder de heidenvolken belicht door het verhaal van Cornelius, de Romein. Petrus wordt naar hem toe gestuurd en door een visioen overtuigd. Wat leidde hiertoe? Cornelius zelf vertelt dat hij 'vastte en tegen het negende uur thuis in gebed was' (Hand. 10 : 30). Ongetwijfeld had hij het vasten als teken van toewijding geleerd tijdens zijn toenadering als godvrezende tot het

volk Israël. Een engel van God verschijnt hem vervolgens en zegt hem dat zijn intens gebed is verhoord.

Een volgende stap in Gods weg naar de heidenvolken is de aanwijzing van apostelen tot deze taak. Die vindt in de gemeente van Antiochië plaats. 'En terwijl zij vastten bij de dienst des Heren, zei de heilige Geest: zondert Mij nu Barnabas en Saulus af voor het werk waartoe ik hen roepen heb' (Hand. 13 : 2). De regelmatige, intense dienst van gebed was de bedding van de directe leiding door de Geest. Maar de tijd van toewijding mocht nog niet verslappen, want nu wachtte het grote werk. Daarom staat er: 'Toen vastten en baden zij, en legden hun de handen op en lieten hen gaan' (13 : 3).

Samenvattend vertelt Lukas ook iets bijzonders over het verloop van de eerste zendingsreis, de eerste fase van Gods werk onder de heidenvolken. 'En nadat zij in elke gemeente oudsten hadden aangewezen, droegen zij hen onder bidden en vasten de Here op, in wie zij geloofd hadden' (14 : 23, letterlijk: biddend met vasten). Zo deden zij het op elke plaats waar een gemeente gesticht is: de nieuw aangestelde oudsten worden zo aan hulp van de Here voor het werk dat wacht, opgedragen.

Deze drie voorbeelden laten zien hoe de verkondiging van het evangelie en de planting van de kerk gedragen werd door intens gebed, ondersteund door vasten. De volgelingen hebben van hun Heer geleerd. Uit de eerste twee

HOOFDARTIKEL

Vastende volgelingen

E.A. de Boer

UIT DE SCHRIFT

De verlosser Jozef

J.M. de Jong

KERKELIJK LEVEN

Onvrede over kritiek

M. te Velde

OP MAAT

Afscheid

H. Folkers

VERSCHEENEN

M. te Velde

OPVOEDING EN ONDERWIJS

De Vrijmaking en de opvoeding

Jetze J.D.Baas

BOEKBESPREKING

Een prachtig gedenkboek Waarheid en liefde

AAN DE BROEDERWEG

Programma

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

voorbeelden leren we: het gaat om de houding van gebed die door het vasten kracht wordt bijgezet. Die houding mag voorbereidend zijn voor een rechtstreekse, richtinggevende leiding van God. Het verband tussen de laatste twee is: de aanwijzing tot een speciale taak (apostel, oudste) wordt biddend en vastend voorbereid en met het oog op het werk aan Gods zegen opgedragen. Dit zijn de meest sprekende voorbeelden uit Handelingen.

2. Vastte Paulus?

Er zijn nog een aantal plaatsen meer waar het Griekse woord dat vaak 'vasten' betekent, voorkomt of de zaak aangeduid is. Als Paulus tot bekering is gebracht brengt hij zijn blinde dagen vastend door. 'Hij at of dronk niet'. Nee, hier staat het woord vasten niet. Was hij verbijsterd en kon hij geen hap door z'n keel krijgen? Of heeft de bekeerde Farizeeër Jezus, zijn Heer gezocht in gebed? Ik denk het laatste of een combinatie van beiden. Hij wachtte op antwoord op de vraag hoe nu verder te gaan.

Later geeft Paulus een aantal keren een opsomming van de ontberingen die hij als apostel geleden heeft. Dan noemt hij ook 'honger en dorst, tal van dagen zonder eten' (2 Cor. 11 : 27; 6 : 5). Het woord dat met dagen zonder eten is vertaald kan ook slaan op noodgedwongen honger lijden (zo in Matt. 15 : 32). Maar als er honger en dorst er ten overvloede bij genoemd worden, kan ook aan vrijwillig vasten gedacht worden. Dan is dat gericht geweest zijn op het gebed voor de gemeenten en de voortgang van de verkondiging.

Nog één tekst uit het NT is belangrijk. De enige plaats in de brieven waar van vasten sprake is, vinden we in 1 Co-

rinthe 7 : 5. De apostel Paulus spreekt daar over de *sexuele behoeften* van man en vrouw en, van daaruit, over het recht op geslachtsgemeenschap binnen het huwelijk. 'Onthoudt elkaar het lichaam niet, tenzij met onderling goedvinden en voor een bepaalde tijd'. De uitzondering op de regel, de onthouding heeft deze zin: 'om u te wijden aan vasten en gebed'. Tijdelijke onthouding van het voedsel in het kader van het bidden kan dus *uitgebreid worden tot onthouding van het genieten van de liefde*. In een volgend artikel hoop ik nader hierop in te gaan.

In Paulus' brieven duidt hij nog een enkele keer iets aan dat met het vasten te maken kan hebben. Hij signaleert dat de Galaten 'dagen' en 'vaste tijden' waarnemen (4 : 10). Aan Colosse raadde hij aan: 'Laat niemand u blijven oordelen inzake eten of drinken' (2 : 16). Hierbij is mogelijk gedacht aan *Judaïstische* terugkeer tot voorgeschreven *vasttijden*. Ook over vrijwillige onthouding van bepaalde soorten voedsel en drank schreef hij (Rom 14; 1 Cor 8-10). Maar deze plaatsen zeggen niets over christelijk vasten als ondersteuning van het gebed.

Ter afsluiting van ons onderzoek naar het NT zijn er nog twee vragen te stellen. 1. Is het niet merkwaardig dat het vasten ontbreekt in het apostolisch onderwijs per brief (behalve het ene spoor in 1 Cor. 7 : 5)? Nee, want dit feit ligt in de lijn van de Schrift: de heilige Geest geeft geen voorschrift, maar alleen voorbeelden van vasten. Bovendien is het geen hoofdzaak in de leer van het geloof.

2. Het spoor van voorbeelden is inderdaad ook in de jonge kerk te ontdekken. Maar zegt het niets dat we het alleen in gemeenten van joods-christelijke oorsprong vinden (Antiochië; Paulus persoonlijk)? Vooral P.G. Kunst noemt dit argument. Als dat van Antiochië al geldt (Hand. 13 : 2-3), dan is het voor de andere gemeenten in klein-Azië als Lystra en Ikonium toch niet vol te houden dat die overwegend uit joodse christenen hebben bestaan (zie 14 : 23). Bovendien treffen we in Handelingen steeds het vasten aan, juist als het accent op de gang van het evangelie naar de heidenen ligt.

Zo komen we tot deze slotsom: als ons over het leven van de jonge kerk en de gang van het evangelie naar de heidenen toe verteld wordt, komen we vastende volgelingen van Jezus Christus tegen. In de dagen waarin de Bruidgom is weggenomen, in de geestelijke strijd is het gebed met vasten ondersteund. Er zijn geen voorschriften over de invulling daarvan genoteerd. Die staan blijkbaar in de christelijke vrijheid. Niet om dus achterwege te laten, maar om in het geloof in te vullen.

3. Vasten in onbruik

Wanneer u een aantal teksten in onze Bijbelvertaling, de NBG van 1951, opzoekt, zult u de uitdrukking 'vasten' missen bij Matt. 17 : 21, Mark. 9 : 29, Hand. 10 : 30 en 1 Cor. 7 : 5. Misschien verklaart dit ook dat we minder gewend zijn het vasten in het Nieuwe Testament tegen te komen. Ik zet die teksten nog even op een rij.

1. Jezus zegt over duiveluitdrijving: 'maar dit geslacht

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.

De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes, Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland)

Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni)

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah, Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad wettelijk te kopiëren

ISSN 0165-5191

vaart niet uit dan door bidden en vasten' (**Matt.** 17 : 21). Deze tekst, maar dan als geheel, ontbreekt slechts in een klein aantal van de handschriften. Het kan dus niet verklaard worden uit het eventueel in onbruik geraakt zijn van het vasten. Weglating is te verklaren uit het feit dat het lange vers 20 het specifieke onderwerp van duiveluitdrijving loslaat en algemeen over de kracht van het geloof spreekt. Ook de paralleltekst in **Markus** 9 : 29 spreekt in de meeste handschriften van bidden én vasten.

2. Comelius was 'op het negende uur thuis vastend en in gebed' (**Hand.** 10 : 30).

3. Onthouding van gemeenschap voor een bepaalde tijd 'om u te wijden aan vasten en gebed' (**1 Cor.** 7 : 5). J. van Bruggen noemt dit de oorspronkelijke tekst 'op grond van de grote meerderheid van de handschriften en op grond van het feit dat een aantal schrijvers uit de Oude Kerk ook de uitgebreide lezing kent (terwijl toch verkort citeren hier voor de hand ligt, omdat het vasten reeds mede wordt aangeduid in de onthouding)'.

Het is wel merkwaardig dat juist als het over 'vasten' gaat, vier teksten in de tekstcritiek, de studie van de handschriften, omstreden zijn. Mogelijk raakte het vasten hier en daar, vooral in Egypte, al in onbruik. Verschillende uitleggers vermoeden dat een bepaalde ascetische invloed daar de oorzaak van is geweest. Weglating vinden we vooral in twee belangrijke handschriften uit de 4e eeuw die uit Egypte stammen (de eerste correctie van de **Sinaïticus** en de **Vaticanus**, zoals die handschriften genoemd worden). Maar de grote meerderheid van de handschriften leest wel 'en vasten'. Schrijf het er maar in uw Bijbel bij. Want helaas is ook onze Bijbelvertaling op het punt van het vasten vervlakt.

4. **Drie** wegen

We hebben veel aandacht aan het gebruik van vasten gegeven, zoals dat in de Bijbel voorkomt. We constateerden: het wordt nergens als gebod voorgeschreven. Maar het vasten ontvangt wel een opvallende plaats in het gebedsleven, ook van de Heiland en in de jonge kerk. Wat moeten we vandaag als christenen en als kerk hiermee? Ik vind in de literatuur drie standpunten ten opzichte van de toepassing van de Bijbelse informatie. Het 1e standpunt zegt: nee, vasten mag niet meer gelden. Het 2e zegt: misschien zou het goed zijn. En het 3e: ja, vasten is ook voor christenen nuttig en geboden.

1. De heilsboodschap van het NT heeft het vasten achterhaalt (C.G. Bos; P.G. Kunst). Kunst schrijft: 'Wie bij de vreugde van het gekomen Rijk leeft, kan zich niet langer met de oude gewoonte van het vasten ophouden. Die gewoonte verdraagt zich niet met het feest om de komst van de Bruidgom'. Bos heeft zich hierbij aangesloten. Deze auteurs nemen hun uitgangspunt in **Matt.** 9 : 14-15 en **Mark.** 2 : 18-19.

2. 'Ook in het NT komt het vasten dus voor, maar nergens wordt het voorgeschreven. Het godsdienstig vasten krijgt in het NT nauwelijks of geen ruimte', oordeelt

J. Douma. Hij bespreekt vervolgens wel de waarde van zekere vormen van onthouding (die hij 'ascese' noemt). Hij herinnert eraan dat oude kerkelijke voorschriften over vast- en biddagen verdwenen zijn. Hij merkt dan op: 'Of de totale afwezigheid ervan een goed teken is, betwijfel ik. Het kan ook laten zien dat ons geestelijk leven verschaald is. Mogelijk dat nieuwe vormen van spiritualiteit ook voor het vasten weer een plaats kunnen inruimen' (52).

3. Op grond van het getuigenis van het NT is vasten nog altijd een waardevol gebruik dat (met vermindering van misbruik) ook in de christelijke kerk ingevoerd dient te worden (J. Calvijn; A. Kuyper; Th. Delleman).

Zie je wel, zult u misschien denken, het is weer zover: er is altijd een mening die 'nee' zegt, een ander die 'ja' zegt en nog één er tussenin. Gaat het bij zaken van christelijke levensstijl niet altijd zo? Ja, er is verschil van inzicht, als de Schrift geen duidelijk voorschrift geeft. En dat nu is het kernpunt in de hele argumentatie: ***Gods Woord geeft geen voorschrift, maar beschrijft het vasten als gelovig gebruik. Welk gewicht heeft die beschrijving?*** Dat is de vraag die beantwoord moet worden.

Ik kijk er zelf zo tegenaan:

- a. De beschrijving van het vasten als ondersteuning van onze toewijding in het gebed tot de Here is een constante factor in het getuigenis van de heilige Schrift in Oude en Nieuwe Testament.
- b. Het vasten wordt vooral dan in de Schrift met zoveel woorden vermeld, wanneer een bijzondere nood of behoefte aan de orde was. De geestelijke strijd vraagt om intens gebed waarbij vasten een ondersteunend middel is.
- c. Het is een persoonlijk gekozen vorm om de Here de toewijding en het verlangen naar leiding en verhooring te tonen. We kunnen er dus geen regel van maken om elkaar aan te binden. We mogen elkaar er wel toe oproepen en een persoonlijk voorbeeld stellen.

De ruimte ontbreekt om verder te gaan. Ik hoop later een vervolg aan deze reeks te geven. Dan komt natuurlijk aan de orde hoe wij met bovenstaande conclusies vandaag in de praktijk van het geloofsleven uit de voeten kunnen. In dat verband hoop ik ook nadere aandacht aan **1 Corinthe** 9 : 5 te besteden.

E.A. de Boer

Literatuur

C.G. Bos, 'Vasten vroeger en vandaag', in: *De Reformatie* 63 (1987-88), 536-538.

J. van Bruggen, *Het huwelijk gewogen. I Korinthe 7*, Ton Bolland, Amsterdam 1978, 30.

Th. Delleman jr., *Het vastenvraagstuk*, J.H. Kok, Kampen 1960.
J. Douma, *Christelijke levensstijl*, Van den Berg, Kampen 1992, 50-53.

P. G. Kunst, 'Bidden en vasten', in: *Arcana revelata*, J.H. Kok, Kampen 1951, 53-58.

A. Kuyper, *Uit het Woord* (2e serie) III, 2e druk, Amsterdam 1886, 389-456.

DE VERLOSSER JOZEF

Gen. 45 :5b.

Jozefs familie moest verlost worden. Die honger was er. Op dat punt zeiden de Egyptenaren al: Jozef is **Behouder** des levens, Zafnath Paaneah. Hij werd dat ook voor zijn familie. Jozef was geschikt voor behoud van hun leven. Hij was niet wraakzuchtig. Zouden ze anders niet gezegd hebben: liever dood door honger dan levend in handen van een wrekende Jozef?

Op meer punten was verlossing nodig. Gods volk was bezig uit elkaar te vallen. Juda woonde niet bij zijn familie. Het ging in zijn tak van de familie ook Kanaänietisch toe, met **Thamar** bijvoorbeeld. Maar Juda is er weer bij als ze brood halen. In Egypte blijven ze makkelijker een apart volk dan in Kanaän. Hadden ze ook willen komen als Jozef wraakzuchtig was geweest? Niet liever los van elkaar in Kanaän dan bij elkaar in de macht van Jozef?

De familie moest ook worden verlost van de leugen. Zou zonder de mildheid van Jozef over het verleden een sfeer ontstaan zijn waarin de broers een keer tegen hun vader konden zeggen: het zat toch anders met Jozef dan we gezegd hebben? Er ontstond nu ruimte voor. De broers konden zich omdraaien door Jozef. Ze konden verder komen dan de Kanaänieten.

God dacht toen aan Jezus, die mild en vergevingsgezind moest zijn zoals Jozef. Jezus, die ook wist van een volk dat behouden moest worden. En die zelf zijn plaats wilde innemen in dat plan.

God dacht toen ook al aan ons. Zou er ooit een volk gebleven zijn rondom de boodschap van God als Jozef zijn broers had afgestraft? Zouden wij ooit van de Here Jezus hebben gehoord zonder behoud voor hen toen? Wilde God voor hen iets anders dan voor ons? Toch ook behoud door vergevingsgezindheid? God was niet alleen goed voor Jakob en zijn zoons, toen Hij Jozef naar Egypte liet gaan, maar ook voor ons.

Jozef was hun verlosser. Ze kwamen verder als ze Jozef wilden hebben. Aanvaardden ze, dan hadden ze voordeel van de verlosser. Wilden ze hem niet, het heil zou hen voorbij gaan. De broers konden niet zeggen: wel God, maar niet Jozef. God werkte door middel van Jozef: vergevingsgezindheid, met open ogen voor Gods plan. Gods zegen bereikte door Jozef Egypte en Abrahams kinderen.

God wil een groot volk in het leven behouden. Daaraan is Hij de hele geschiedenis door bezig. Maar Hij grijpt niet

elk moment zelf in. Hij heeft zijn werkers op aarde, zijn instrumenten. Dat stelt ons voor de vraag of we God zo wel willen. Het is goed als je erkent: ik ben van God afhankelijk. Het is nog meer, als je kunt erkennen: God gebruikt mensen **als zijn** medewerkers. Geen broer van Jozef kon zeggen: ik wil wel God, maar niet Jozef. Hoe moeilijk het misschien voor hen was om hun jongere broer als meerdere te aanvaarden. Want juist door zijn hogere positie wilde God Jakob en Jozefs broers verlossen. Het was ook moeilijk te aanvaarden, dat ze vroeger fout waren geweest in hun reactie op de dromen van Jozef. Je kon als broer dat van die dromen voor jezelf niet verzachten door die dromen dan maar te vergeten en Jozef verder wel te nemen zoals die was. Want juist door de dromen te laten uitkomen verlost God, en o.a. door de dromen van toen wees God aan dat het allemaal niet toevallig was, en Hijzelf er in was.

Geen mens kan vandaag zeggen: ik wil wel God, maar niet Jezus. Want juist door Jezus wil God helpen. Door zijn dood, waarmee je misschien niet graag voor de dag komt, omdat er iets vernederends in zit voor de volgelingen. Je kunt niet gemakkelijk zeggen: kijk eens naar mijn held, wat een groot man.

Vaak moet je zeggen: wel God en daarom ook die vader en die moeder, wel God en daarom die broeder, die zuster. Gods hulp komt via mensen. Het is van levensbelang om Gods hulp via mensen niet over het hoofd te zien.

Aan de andere kant: wie in dienst van God een goed instrument wil zijn, moet er rekening mee houden, dat mensen die hulp nodig hebben, moeite kunnen hebben met de persoon van de helpers. Hun goed bedoelde hulp kan helemaal zijn doel voorbij schieten, als zij zelf niet Jozef en de Here Jezus willen volgen in hun vergevingsgezindheid, in mildheid. Wie een goed instrument van God in de voortgaande verlossing wil zijn, moet er aan werken dat hij zelf in de schaduw van de grote Verlosser gaat staan.

J.M. de Jong

Geachte abonnees,

Tot onze spijt moeten we u berichten, dat het themanummer 'De Vrijmaking' uitverkocht is.

De Uitgever

ONVREDE OVER KRITIEK

We moeten er in deze weken wel weer aan geloven! De ene golf van kritiek na de andere rolt door onze kerken. Kritiek op de Vrijmaking, op de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken, op de organisaties – het GPV bijvoorbeeld –, op de theologie, het onderwijs, de preken, de liturgie, de manier van geloven, en wat al niet meer.

Het zijn geen buitenstaanders die met die **kritiek** komen, maar meestal mensen uit eigen **kring**. Of 'ex-vrijgemaakten', die in onze eigen organen breed aan het woord worden gelaten'.

Het GSEV kwam met een boekje over kerk en organisatie, waarin het vrijgemaakte leven – te beginnen bij K. Schilder – radicaal aan de kaak wordt gesteld als misvormd en ontspoord. V. Hepp heeft het in de jaren dertig al dóór gehad: de theologie van K. Schilder deugde niet. En ook van Greijdanus en Holwerda hebben we een gevaarlijk radicalisme geleerd. De kerken en organisaties die zich nu vijftig jaar in menig opzicht door hen hebben laten gidsen moeten hoognodig van dit spoor af.

Ook 'Bij de Tijd' was present met een **kritische** evaluatie van het vrijgemaakte leven. Er werd reclame voor gemaakt met de slagzin: 'het typisch vrijgemaakte kan men van mij cadeau krijgen'.

Het 'Nederlands Dagblad' was ook van de partij. In de maand waarin we terugdachten aan vijftig jaar Vrijmaking tracteerde het zijn lezers op een serie verhalen van 'kerkverlaters', opgetekend door S. Kuijper Pzn.. Zij kregen volop de ruimte voor veelstemmige **kritiek** op de vrijgemaakte kerken. Een (gedeeltelijke) beantwoording ervan door dr. A.N. Hendriks uit Amersfoort kwam op de 'Vrijplaats' terecht, een rubriek buiten verantwoordelijkheid van de redactie.

En dan was er 'Radix' nog. Het stuurde zijn abonnees een compleet nummer met evaluatie van de Vrijmaking en het vrijgemaakte kerkelijk leven. Acht gevarieerde bijdragen, waarvan menige bladzijde was gevuld met scherpe **kritiek** zowel op de Vrijmaking zelf als op de ontwikkeling van ons kerkelijk leven na 1944.

We kunnen er wat van! En we durven ook! Het is wel zeldzaam in de kerkelijke wereld, dat bij een 'jubileum' (als ik het zo toch maar even mag noemen) de sluizen van **kritiek** op de 'eigen' kerkgemeenschap zo wijd open

gaan! Was de speerpunt een paar jaar geleden nog: 'wij moeten eens wat opener zijn en wat positiever over de andere kerken gaan denken', de boodschap lijkt nu te zijn: 'de vrijgemaakten zelf deugen gewoon niet'.

Open voor kritiek

Nu zou het er in de kerk niet best voorstaan, als er geen **kritiek** mogelijk was. Kritiek, laten we het nog maar weer een keer zeggen, is een goede zaak. Wij zijn – persoonlijk en als kerken – vaak zo gauw met onszelf tevreden. We roesten gemakkelijk vast in de bekende meningen en manieren van doen. En we zijn dikwijls nogal enkelsporig in ons denken. Dan is **kritiek** heilzaam. Goede, profetische **kritiek** is voor de kerk onmisbaar. In de Schrift en in de kerkgeschiedenis vinden we daar vele bewijzen van.

Fijn dus, als er mensen zijn, die de gave hebben om te onderscheiden en aan te wijzen wat er mis is in de kerk. En ook al is hun woord dan soms scherp en hun **kritiek** pijnlijk, we zullen ons er niet voor af mogen sluiten! Als het niet goed zit met ons, in welk opzicht dan ook, dan **moèt** het mes van de **kritiek** er in. We roepen misschien wel af en toe 'au!' Maar dat geeft niets. Dat hoort er bij. En samen komen we dan hopelijk verder.

Kritiek mag er dus echt wel zijn in de kerk. We moeten geen luie kerk worden, waar de rust van de zelfgenoegzaamheid heerst. Maar laten we dan alstublieft ook geen kerk worden, waar de **kritiek** gevoelens van vervreemding oproept. Waar je ten opzichte van een bepaalde groep critici steeds meer het gevoel **krijgt**, dat we op een heel verschillende golflengte zitten. Er is ook **kritiek** die niet verder helpt, maar die verwijdering in de hand werkt. En dat laatste is volgens mij op 't ogenblik een levensgroot gevaar. In het voorbije jaar heb ik dikwijls meelevende **kerkmensen** horen zeggen, dat ze 'al die **kritiek**' zat zijn. En dat ze dit of dat blad 'met gekromde tenen' lezen. Of dat ze bepaalde artikelen 'geen stijl' vinden. De onvrede en ook soms diepe verontwaardiging over 'al die **kritiek**', 'al dat gemopper' neemt toe.

Aan de andere kant lijkt er ook bij de critici van het gereformeerde leven een radikaliserende gaande. Er ontstaan bepaalde circuits van een onderling denigrerend praten over preken, een schelden op traditionalisten en een uiten van weerzin tegen sommige bladen en schrijvers en woordvoerders. Meer dan eens vallen daar harde en zware woorden.

Zo'n toestand van afstand nemen van elkaar zal als het er op aankomt niemand willen. De greppel mag geen kloof worden. Daaraan zou ik een bijdrage willen leveren door

eens te analyseren, waarom momenteel veel kritiek onder ons eerder polariserend en verwijderend werkt dan dat we er iets mee winnen.

Niet voldoende herkenbaar

Een eerste punt is dan volgens mij dit, dat veel **kritiek** op de Gereformeerde Kerken onvoldoende herkenbaar is. Vaak is die bijvoorbeeld sterk generaliserend. Niet op basis van onderzoek, maar op grond van eigen persoonlijke waarnemingen doen auteurs en journalisten en geïnterviewden uitspraken over onze kerken. Zij hebben kennelijk bepaalde akelige ervaringen met kerk en preek en geloof en kerkdienst. En ze horen soortgelijke dingen van anderen om hen heen. Ze zijn daar serieus bezorgd over. En ze slaan alarm.

Maar als je generaliseert, sla je de plank dikwijls mis. Vooral als je met fors geformuleerde conclusies komt. En je veroorzaakt ook verwijdering. Want er zijn velen, die heel andere ervaringen hebben in de kerk, juist positieve ervaringen. Ze weten best van zwakke en slechte dingen in de kerk. Maar grosso modo en in de essentiële dingen herkennen ze het in de media geschetste negatieve beeld van de Gereformeerde Kerken niet. Ze vinden dat een lelijke karikatuur. En ze worden er boos en verdrietig van.

Een predikant bijvoorbeeld kan zich door zo'n karikatuur diep geraakt voelen. Niet alleen voor wat zijn eigen preken betreft, maar ook om het harde oordeel over het geloofsleven in de gemeente. Dan kan hij zeggen (zoals bijv. ds. B. Luiten het in ons nummer van 9 juli deed): 'was je maar eens mee geweest naar die of die begrafenis, dan was je heel wat anders tegengekomen dan wat je nu over de Gereformeerde Kerken beweert'.

Veel uitspraken over 'hoe het onder ons is', zijn gebaseerd op heel persoonlijke ervaring. Ze zijn bijna altijd autobiografisch gekleurd. Ze hebben maar een beperkte geldigheid. Ze zijn soms overduidelijk door vooroordelen en onvrede gekleurd. Reden om er heel voorzichtig mee om te gaan. En onverantwoord om er grote woorden aan te verbinden.

Onverantwoord ook om op een associatieve en suggestieve manier nu ineens alles aan alles te gaan verbinden. Kerkvisie, cultuurvisie en verbondsvisie. Preek, gereformeerde organisaties en secularisatie onder de jeugd. Brokstukken kritiek, waarin heus wel reële elementen zitten, worden op 't ogenblik snel en gemakkelijk aan elkaar gekoppeld. Rijp en groen worden aan elkaar verbonden om één conclusie te onderbouwen: het is goed mis met ons.

Willen we met **kritiek** verder komen, dan is een eerste vereiste: niet generaliseren. Er is meer onderscheiding en meer zorgvuldigheid nodig. Je kunt best bepaalde tendensen en trends aanwijzen. Maar je zult wel voorzichtig en genuanceerd moeten zijn in je beweringen. En niet te gauw grote woorden te gebruiken.

Dat moet óók omdat je in die hevig gekritiseerde ker-

kleden met je naasten te maken hebt. En die mag je (dat leert ons de HERE in het negende gebod) niet 'lichtelijk' veroordelen. En bovendien heb je in de kerk met de bruid van Christus te maken. Mensen die niet deugen? Akkoord, maar wel een gemeente die hem dierbaar is. Je mag haar gebreken aanwijzen. Maar generaliserend een vertekend beeld van haar schetsen, dat mag gewoon niet. Dit is onder ons de laatste jaren nu al **een-** en andermaal gezegd en geschreven. Is het niet de zaak voor ons allemaal om daar méér rekening mee te houden? En is het niet de plicht van bijvoorbeeld redacties van kranten en tijdschriften om de mensen die er in schrijven of spreken aan die primaire christelijke omgangsregels te binden? Het lijkt me een noodzakelijk stuk ethiek.

Niet houdbaar

In de huidige kritiek op het gereformeerde leven komt nog al wat voor, dat bij nadere bespreking gewoon niet houdbaar is. In ons blad zijn daar de laatste maanden voorbeelden van gegeven: gebrek aan vroomheid, **radikalisme** bij Schilder, een theologen-juk dat er zou zijn, het promotierecht dat in 1945 een malle vertoning zou zijn geweest. Ik wil nog een ander voorbeeld noemen van een misverstand dat overal opduikt.

De laatste tijd lezen en horen we iedere keer over het objectivisme waaraan wij 'vrijmaakten' zouden lijden. Dat objectivisme zou achteraf bekeken al in de Vrijmaking aanwezig zijn geweest (zo bijv. dr. B.M. Balk in Radix). Vandaar onze verstandelijke manier van geloven, rationeel, weinig doorleefd.

Maar dat op één lijn zetten van Vrijmaking en objectivisme, daar klopt volgens mij niets van. Juist niet, als je naar dingen als sfeer en klimaat en beleving kijkt.

In de Vrijmaking hebben we juist bevrijding gezocht uit het hele subject-object-schema. Typisch vrijgemaakt is niet, dat je zegt 'Gods beloften zijn objectief betrouwbaar'. Die uitdrukking is van onze kant heus wel eens gevallen. Maar het ging ons om iets anders. Iets dat helemaal niet koel en objectief en verstandelijk was. Het ging ons erom, dat Gods beloften in het evangelie een **levend** woord zijn, dat Hij serieus méént. Waarmee Hij je in de crisis brengt. Waarmee Hij je menens aanspreekt. En waardoor je heel existentieel voor zijn aangezicht wordt geplaatst. **Waarmee** Hij je heel persoonlijk redden wil.

Onze moeite met de 'kuyperiaanse' dogmatiek op dit punt was juist, dat de verkondiging van het evangelie daar (onbedoeld, maar tóch) een objectieve zaak werd. Belofte en geloof hadden in een scholastiek systeem eik een kleurige plaats gekregen, in een balans-constructie. Dogmatisch was alles 'rondgebreed'. Maar het leven raakte er uit.

Veel preken uit de jaren dertig waren daardoor afstandelijk, ze raakten je vaak niet echt. Uiteindelijk werd je immers naar de eeuwigheid, naar je uitverkiezing verwezen. Of het 'objectieve' ook 'subjectief' voor **jóu** was, moest

nog blijken. Merkwaardig, maar hier zat het 'objectivisme' aan de kant van de 'subjectivisten'!

De 'vrijgemaakte' verbondsvisie is juist niet te karakteriseren met 'objectivisme'. Ze sprak de mens veel krachtiger en existentiëler aan dan de scholastieke constructies van de kuyperianen. Je werd er in de nieuwere verbondsvisie vierkant vóór gezet! 'Crisis' – dat was een veel gebruikt woord, juist aan vrijgemaakte kant. En 'horen bij het verbond'. dat was geen formele en objectieve zaak, maar dat was iets heel persoonlijks, iets waar je warm van werd, waar je de tranen van in de ogen kreeg! 'Verbond, dat had voor ons een geweldige emotionele waarde.

Ik begrijp niet goed hoe men op de Vrijmaking het etiket 'objectivistische benadering' kan plakken. Het was vaak juist echter en dieper en existentiëler dan men jarenlang gewend was geweest, zowel in de preken als in de manier van geloven.

Wie de Vrijmaking hebben meegemaakt en wie nadien door de verbondsvisie van toen gestempeld zijn, herkennen zich daarom volstrekt niet in zo'n typering 'objectivisme'. Er zal onder ons best wel objectivisme geweest zijn, des te meer naarmate de Vrijmaking langer geleden was. En het zal er nóg wel zijn. De boze vindt daarvoor altijd wel een invalspoort. Zelfs onder de meest bevindelijke theologie en prediking nog wel! Maar objectivisme was er niet dáár en niet zó als diverse auteurs de laatste tijd beweren.

Het zou volgens mij heilzaam zijn voor onze discussies, als we met dat verwijt van 'objectivisme' eens wat voorzichtiger waren. Zo ongenueanceerd en a-historisch als het nu de ronde doet, veroorzaakt het meer verwijdering dan dat het ons verder helpt.

En laat ik er dan nog één waarneming aan toe mogen voegen. Ik vraag in het kader van gemeenteopbouw wel eens aan mensen om aan te geven, wat in het kerkelijk en christelijk leven zwakke punten zijn. Zo langzamerhand heb ik enkele honderden schriftelijke reacties van broeders en zusters daarop gezien. Die bevatten echt wel kritiek. Maar de beoordeling van preken en kerkdiensten geeft in hoofdzaak een heel ander beeld dan bijvoorbeeld door Klapwijk wordt opgeroepen.

Ik heb bovendien ook reacties van christelijk-gereformeerde kerkleden op zulke vragen gezien. Die bevatten menigmaal precies dezelfde kritiek op kerkdiensten en formele regels als onder ons te horen is! Toch heeft men in de Christelijke Gereformeerde Kerken een heel andere traditie en een ander klimaat.

Dat roept de volgende vraag op. Zijn de gebreken van het gereformeerde leven die bijvoorbeeld in ND, Bij de Tijd en Radix worden aangewezen, eigenlijk wel zo specifiek vrijgemaakt? Zijn ze werkelijk te herleiden tot theologische wortels bij o.a. Schilder? Je ziet dergelijke kritiek veel breder in kerkelijk Nederland, ook tegen heel andere theologische achtergronden. Zou dat niet meer te maken hebben met algemene trends in de cultuur dan met specifiek 'vrijgemaakte' eigennaardigheden?

Vervolg

Volgende week hoop ik in te gaan op enkele andere aspecten, die ik hier alvast noem:

- veel kritiek is te achterwaarts gericht
- de mensen worden door de kritiek vastgepind op hun gebreken
- het is een kritiek zonder vervolgtraject
- de kritiek schaadt onze werfkracht naar binnen en naar buiten.

M. te Velde

AFSCHIED

De rubriek 'OP MAAT' in *De Reformatie* is voor mij begonnen met een telefoontje van dr. W.G. de Vries. De redactie was op zoek naar iemand die met een zekere regelmaat iets wilde schrijven voor jongeren. Niet een jeugdrubriek zoals gebruikelijk in kerkbodes, maar wel iets wat daarmee te vergelijken is. Al spoedig werd mij duidelijk dat een aantal collega's voor de eer hadden bedankt. Hetgeen ik me levendig kan voorstellen. Als het over jeugdrubrieken gaat, moet ik altijd denken aan een onderzoek onder christelijke gereformeerde jongeren in Apeldoorn. Voor hen werd er jarenlang een rubriek volgeschreven in *De Wekker*. Bij navraag bleek echter dat niet één van de ondervraagden de daarin opgenomen artikelen las.

Toch blijken zulke artikelen een functie te hebben: ze ondersteunen ouders en jeugdleiders in hun opvoedende taak. Omdat de redactie mij de vrijheid gaf een eigen invulling aan de rubriek te geven, heb ik toegestemd. Zo kon ik veel kwijt, in de richting van ouders en opvoeders, ook van jong-volwassenen, meestal met het oog op jongeren. Uit de reacties heb ik kunnen opmaken dat mijn bijdragen ook zo gelezen zijn.

Het wordt echter tijd om de rubriek te beëindigen. Het is op den duur een last om, naast het werk in een grote gemeente, elke maand met iets aansprekends te komen. Ik heb het idee dat de bron wat uitdroogt. En daarom stop ik ermee.

In een ander kader, maar wel minder frequent, hoop ik *De Reformatie* en haar lezers te blijven dienen.

Bedankt

Als je schrijft, wil je ook gelezen worden. Maar als je nooit reacties krijgt, kan het idee groeien dat je alleen maar kolommen vult. Wat dat betreft heb ik geen klagen gehad. Soms trokken artikelen de aandacht van andere bladen. Regelmatig ben ik, soms heet van de naald, opgebeld. Veel mensen hebben per brief op artikelen gereageerd.

Een enkele keer gaf dat aanleiding om dieper op een onderwerp door te gaan. Door gesprek en correspondentie kun je elkaar ook opscherpen en verder helpen. Niet iedereen vroeg om een reactie, maar ook dan verwerk je wat aangedragen wordt.

Het gereformeerde volkje heeft de naam **kritisch** te zijn, vaak zelfs negatief kritisch. Daarvan heb ik nauwelijks iets gemerkt. Uit de reacties blijkt bijna altijd waardering, inspanning om mee te denken, moeite doen om door argumenten samen verder te komen.

Juist die respons heeft me vaak gestimuleerd om door te

gaan. Ook toen er een periode was, twee jaar geleden, waarin ik een aantal maanden niet verder kon. Ik ben daar de lezers dankbaar voor.

Twee reacties

Op twee documenten wil ik, in deze laatste bijdrage, nog kort ingaan. De eerste ligt al lange tijd in mijn map. Het is een inleiding van een zuster, moeder van vijf kinderen, uit Canada. Zij pleit ervoor, omdat wij als vrijgemaakten terecht veel nadruk leggen op het verbond, de kinderen veel meer bij de eredienst te betrekken. Opgroeien in de dienst van de HERE doe je onder begeleiding van ouders en grootouders, schrijft ze. Maar wat is het belangrijk wanneer kinderen ook in de kerk echt merken dat ze er bij horen. Daarvoor geeft ze verschillende suggesties: aandacht in de preek, bij de doop en bij andere elementen van de liturgie, met name het zingen.

Het is een thema dat verschillende keren mijn aandacht heeft gehad. Ik hoop dat we met elkaar binnen de zondagse liturgie zoveel ruimte vinden, dat kinderen inderdaad van de kerkdienst meer overhouden dan 'stilzitten en pepermunt zuigen'.

Ik stem met de genoemde zuster in dat wij daar, juist omdat wij vrijgemaakt zijn, bewust over moeten doordenken. En omwille van de jeugd zal dat doordenken ook tot resultaten moeten leiden.

Een andere brief reageert op mijn artikelen over trouwen en samenwonen. De zuster vindt dat ik te tolerant ben: immers, ik raad jonge mensen aan, als ze overwegen om te gaan samenwonen, om dan liever te trouwen, al zijn ze aan het **krijgen** van kinderen nog niet toe.

Ik ga hier niet herhalen wat ik heb geschreven. Mijn opmerkingen stonden in een nogal toegespitst kader. De zuster heeft het zo begrepen: 'Beter te trouwen dan te branden. Want anders zouden de jongelui toch leven als waren ze getrouwd'.

Nu, zo heb ik het niet bedoeld. Ik worstel met het probleem dat jongelui, die gaan samenwonen, in veel gevallen kerkverlaters worden. Dat komt omdat zij in alle openbaarheid een gedrag vertonen, dat terecht vermaan oproept. Ik zou zo graag deze jongeren voor de kerk behouden. En dat temeer omdat hun levenswijze principieel niet zoveel afwijkt van die van veel andere stellen, die niet samenwonen maar wel de grenzen van de eerbaarheid overschrijden.

In beide gevallen zeg ik: het is beter te trouwen dan te branden, zelfs al je aan het **krijgen** van kinderen nog niet toe bent.

Afgezien van dat aspect, deze briefschrijfster raakt wel

een heel belangrijke zaak aan. Ze schrijft namelijk: 'We hebben te doen met kinderen die opgegroeid zijn in een welvaartstijd, waar alles wat ze graag willen hebben onder handbereik is. Ze hebben niet vaak "nee" gehoord, omdat anderen het ook hebben of krijgen en jouw kind moet ook mee kunnen doen. Nu ze op eigen benen komen te staan, nu wreekt zich dat. Als ze jong geleerd hebben te vechten of strijden voor het één of het ander en geleerd hebben zich iets te ontfeggen, omdat het niet tot Gods eer is, dan hebben ze er later minder moeite mee'.

Ik heb er, in deze afsluitende bijdrage, geen behoefte aan deze woorden uitgebreid van commentaar te voorzien. Er is best het één en ander op af te dingen, zeker als het gaat om de opgroeiende jeugd. Ook deze tijd is een tijd, waarin je gedwongen wordt om keuzes te maken, om je dingen te ontfeggen. En veel jongeren zijn zich dat heel goed bewust.

Maar er zit ook veel **waars** in deze waarneming. Onthouding, opoffering, 'nee' durven zeggen: dat moet je van **jongsaf** aan geleerd worden. En wie dat niet geleerd heeft, krijgt daar later moeite mee. Daarom zullen we de praktijk van de ascese, van het zich onthouden, bewust moeten inbouwen in ons leven.

Want het blijkt dat je, als je geleerd hebt 'nee' te zeggen, daar beslist niet ongelukkiger van wordt.

Ik kom daar graag, maar dan in een ander kader, op terug.

H. Folkers

VERSCHENEN

Van het boek *Leven met God* van de hand van de Asser predikant R. Timmerman (uit 1985) verscheen een vijfde druk. Het is een dagboek voor jongeren, geschikt om aan onze opgroeiende jongeren **kado** te geven. Er staat ook een aantal gebeden in. Uitgegeven bij De Vuurbaak in Barneveld, omvang 197 blz., prijs f 18,75.

Ds. C. van den Berg uit Amersfoort schreef een dagboek voor jongeren vanaf 16 jaar onder de titel *Leer ons U kennen*. Voor 50 dagen staat er telkens op twee bladzijden links een Bijbelgedeelte en rechts een meditatie. Een uitgave van De Vuurbaak in Barneveld. Prijs: f 16,75.

Van A.P. Wisse liggen drie boekjes op onze tafel: *Geloof 't of niet* (1987 en nu een vierde druk), *Kan 't jou schelen* (1991, nu een tweede druk) en een nieuw boekje onder de titel *Geloof je 't zelf?* Ze zijn **geïllustreerd** met treffende en herkenbare foto's van **Jaco Klamer**. **Handreikingen** voor jongeren, frisse stukjes om over na te denken. Ze gaan over allerlei dingen uit het gewone leven en uit de actualiteit. Volgens mij zouden ze als dagboekje te gebruiken zijn, ook al zijn de 'meditaties' niet aan een speciale Bijbeltekst gekoppeld. Elk 100 blz., uitgegeven bij De Vuurbaak in Barneveld, **prijs: f 15,90** en twee keer f 15,75.

In de serie 'Avondmaal vieren met de Kerk der eeuwen' verscheen bij Groen in Leiden de tweede druk van het boekje *Tot Zijn gedachtenis* (67 blz., f 12,50). Drs. N.C. van **Velzen** ontdekte bij zijn werk als ouderling in de Hervormde Gemeente in Barneveld, dat er bij de mensen in zijn wijk zo weinig terecht kwam van de voorbereiding voor het avondmaal. Een herkenbare constatering ook voor ons!

Nu heeft Van **Velzen** een aantal korte teksten verzameld, die je daarbij kunnen helpen. Onder de geciteerde auteurs velen uit de Nadere Reformatie en het Piëtisme, maar ook Augustinus, Bernard van Clairvaux en A. Kuyper. Zo ontstond er een speciaal dagboekje voor de week van voorbereiding. Het geeft een bijbeltekst bij het ontwaken, een gebed, een korte meditatie of een lied of gedicht, en dat steeds voor de morgen en voor de avond. Wat zou het goed zijn, als wij in onze gezinnen inderdaad **méer** werk maakten van zulke training in de godsvrucht! Boekjes uit deze serie kunnen daarbij goede hulpmiddelen zijn.

M. te Velde

DE VRIJMAKING EN DE OPVOEDING

1994 is het jaar van de herdenking van de vrijmaking. Vijftig jaar vrijmaking. In allerlei tijdschriften en kranten wordt daar natuurlijk aandacht aan besteed. Zowel binnen als buiten de vrijgemaakte pers. Het zal u dan ook ongetwijfeld niet ontgaan zijn. Een herdenkingsjaar is ook altijd een bezinningsjaar. Wat heeft de vrijmaking opgeleverd? Was het altijd juist wat we deden? Zulk soort vragen horen nu eenmaal bij een herdenking. In dit artikel wil ik uw aandacht vragen voor de betekenis van de vrijmaking voor de opvoeding van onze kinderen. Ik wil er ook met u over nadenken hoe we met onze kinderen over de vrijmaking spreken.

Opvoeding toen

Wat voor invloed heeft de vrijmaking eigenlijk gehad op de opvoeding van de kinderen? Nu is de exacte invloed natuurlijk nooit nauwkeurig te meten. Dus van getallen of percentages kunnen we niet uitgaan. Het gaat er meer om: hoe is – laten we het maar even zo noemen – het vrijgemaakte gedachtengoed overgedragen aan de kinderen. Of sterker nog: Is het eigenlijk wel doorgegeven aan de kinderen?

Het is heel opvallend dat in dit speciale herdenkingsjaar een aantal mensen zich slechts met een soort schaamtegevoel vrijgemaakt durft noemen. Waar komt die 'vrees' vandaan?

De kinderen die in 1944 kind waren, maar ook de generatie daarna, waar ik mezelf toe reken (geb. 1948), heeft bijna vanzelfsprekend veel over de vrijmaking meegekregen.

Immers de wonden lagen toen nog open. Er werd in de gezinnen veel over gesproken. Familiebanden waren verscheurd. Er was veel verdriet en ook strijdbaarheid in de gesprekken van de ouders van toen te horen. De emoties speelden duidelijk een rol in de gesprekken. Als kind pakte je veel van die gesprekken mee. Vooral de sfeer, je proefde de liefde voor de kerk en de Heer van die kerk. Je voelde iets van Luthers uitspraak 'Ik sta hier, ik kan niet anders.'

Bovendien werd je ook als kind in die dagen door sommigen als 'artikel 31-er' versleten. Of je nu wist wat dat betekende of niet, je werd daardoor met je ouders in een bepaalde hoek geplaatst.

En die gebeurtenissen zorgden ervoor dat je betrokkene werd. Als kind begreep je lang niet altijd waar het over ging. Maar je zag en hoorde de ernst van de zaak. Want m'n vader raakte niet zo maar zijn leerlingen en koren kwijt, daar moest iets heel belangrijks achter zitten.

In de familie van moeders kant, was ons gezin het enige dat vrijgemaakt geworden was. Toch kwamen we elke week op bezoek bij de grootouders. We ontmoetten daar de overige familieleden die synodaal geworden waren. Regelmatig werden daar stekelige opmerkingen over gemaakt. En, als neven of nichten trouwden in een synodale kerkdienst, dan ging je daar niet heen, want dat was de valse kerk. En met die mensen kon je toch zeker niet samen naar één kerk gaan... Dan zei je feitelijk 'Het is allemaal zo erg nog niet!' Zo hing de vlag er, denk ik, in veel families bij.

Overdracht van feiten

Zonder dat ouders daar erg opzettelijk mee bezig waren werd de vrijmaking overgedragen op de kinderen. Vaders en moeders waren vol van de gebeurtenissen en de gevolgen. Ze bepaalden voor een groot deel de inhoud van de gesprekken met vrienden en kennissen. Het ging dan vaak niet eens direct om de inhoud, maar om de gevolgen van de vrijmaking. Het was met name de emotie die doorklonk in die woorden: verdriet, boosheid over aangedaan onrecht. En die sfeer van de gesprekken beïnvloedde de kinderen die er flarden van opvingen.

Heel veel nadruk lag bijvoorbeeld in die dagen voor mijn gevoel op het begrip 'ware en valse kerk'. Wij hadden, zoals men dat noemde, een sterk kerkbesef. Op catechisatie leerden we over de kerk: 'Wanneer is een gulden vals, dus onbruikbaar, als hij niet precies klopt met de voorschriften die ervoor zijn. Eén leettertje eraf? Eén grammetje tin te weinig? Dan is het een valse gulden geworden. Zo is het ook met de kerk. Ietsje afwijking van de leer van de kerk, maakt de kerk al vals!' Dat was de les van de zeer gewaardeerde dominee Verkade op catechisatie.

Dat denken over de kerk was in mijn beleving geen kille berekening. Mijn ouders lieten zien dat de vrijmaking juist met ootmoed beleefd moest worden. De lessen over de kerk bracht je ook liefde bij voor de Heer van de kerk. Hij was het immers die langs deze weg op je behoud uit was. En is dat niet iets om nederig onder te zijn?

De kerkkeus had overigens wel gevolgen voor heel het

leven. Toen ik in de (toen nog) vierde klas zat ging ik van de christelijke school in de buurt af. In Rijswijk kwam een gereformeerde school. Dat betekende reizen en trekken. Eerder van huis en later thuis. Uit je vriendenkring. Maar je kreeg er een andere **vriendenkring** voor **terug**. De band onder de jeugd van de kerk werd sterker.

Al dit soort situaties zorgden voor de feitelijke overdracht van de vrijmaking op de volgende generatie. Zo droegen' de ouders van de vrijmaking' de vrijmaking over op hun **kinderen**.

In sommige situaties zal dit ertoe geleid hebben dat vooral het feit en de gevolgen van de vrijmaking werden doorgegeven, in plaats van de **diepere** achtergrond. Terwijl aan de andere kant ook op veel plaatsen de echte inhoud van de verbondsleer zal zijn overgedragen.

En hoe is het nu?

Want de jeugd van toen zijn veelal de ouders van nu. **Sommigen** zijn misschien al prille grootouders. Hoe hebben die de vrijmaking weer overgedragen op de volgende generatie?

En hoe is het nu?

Van de stemming van de jaren vijftig en zestig is weinig meer over. Daar zitten een aantal positieve kanten aan. Onze blik was wel eens wat erg verwrongen: alsof alle niet-vrijgemaakten niet in de hemel zouden komen. Een gedachte die bij een aantal vrijgemaakten toch heus wel postgevat had. Er was in ons doen en laten nog wel eens wat liefdeloosheid te bespeuren. Een **krampachtigheid**, die niet altijd goed gedaan heeft.

Anderzijds **krijg** je nu soms de indruk dat niets te gek meer is. Alles wat in het verleden gebeurd is lijkt verkeerd te zijn geweest.

En die reactie op de geschiedenis lijkt me veel te ver gaan.

Laten we van dit herdenkingsjaar een winstgevende periode maken. Dat betekent dat ouders de geschiedenis in-duiken en onderzoeken wat de vrijmaking nu precies inhoudt. En de tijd is daar uitermate geschikt voor. Je kunt **bijna** geen gereformeerd blad meer opslaan of het gaat over de vrijmaking. Materiaal in overvloed aanwezig. En bovendien zijn er ook nog heel wat oudere gemeenteleden, die de vrijmaking zelf beleefd hebben. Laten we hen ook voldoende aan het woord laten komen.

Hoe dan ook, maak er vooral dit jaar werk van. Onderzoek waarom het in feite ging in 1944 en de jaren daaromheen. Ze zullen u allerlei waardevolle informatie kunnen verstrekken.

Trouwens zo'n contact met de ouderen in de gemeente geeft ook meer wezenlijke band binnen de gemeente zelf, maar dat terzijde.

De kern van de vrijmaking

Probeer zo achter de echte inhoud van de vrijmaking te komen. Dan zult u zien dat het gevolgen heeft voor heel het leven. Je gaat toch niet uit gewoonte naar een andere kerk dan niet vrijgemaakten, je stuurt je kinderen toch

niet uit 'gewoonte of bijgelovigheid' naar een gereformeerde school?

Het is wellicht goed uzelf die vragen toch eens te stellen.

Weet u voor uzelf waarom u deze dingen doet?

Want het was niet alleen maar een simpel leergeschilletje tussen Schilder en andere professoren. Het ging in de vrijmaking over de rijkdom van het verbond wat de Here met u en uw kinderen heeft gesloten. En als het goed is, is dat zelfs bepalend voor heel de opvoeding van de kinderen.

Wat is dan die rijkdom van het verbond? Want dat klinkt allemaal zo bla, bla.

De kern van de vrijmaking was en is dat we vrijuit mogen geloven dat de HERE God zijn beloften geeft aan ons en onze **kinderen**. Die beloften zijn zeker. Hij belooft aan uw kinderen: 'Ik vergeef je al je zonden, je mag eeuwig bij Mij wonen. Daar heeft mijn Zoon voor betaald. Geloof Me op mijn Woord.'

Daar zit verder geen voorwaarde aan vast. Als God iets belooft dan meent Hij dat ook. Als mensen elkaar iets beloven, dan kan er nog zoveel tussenkomen, waardoor ze die beloften niet na zullen komen. Maar zo is het bij God niet. Hij geeft deze rijke beloften aan de gelovigen en hun zaad. Wie Gods beloften gelooft, heeft het eeuwige leven!

De gevolgen voor de opvoeding

En dat heeft enorme gevolgen voor de opvoeding. Want nu zeg je niet tegen je kind: 'Of je een kind van de Here bent of niet, dat weten we niet zeker, dat zien we later wel.'

En we hoeven het ook niet te zeggen zoals het in veel evangelische en reformatische kringen gehoord wordt: Doe maar goed je best om een kindje van de Here Jezus te worden. En bid daar maar veel voor.' Nee, je mag tegen je (**klein**)**kinderen** iets veel mooiers zeggen, namelijk: 'Je bent een kind van de Here, voor eeuwig. Dat heeft God zelf beloofd. Geloof maar vast, dat de Here ook jouw God wil zijn. En laat dat maar aan iedereen zien in je leven.'

Het lijken misschien kleine verschillen, maar als u er even over nadenkt zult u zien dat deze twee gedachten precies lijnrecht tegenover elkaar staan. Het maakt een enorm verschil hoe je je kinderen benadert in de opvoeding.

Daarmee zie je tevens dat het in de vrijmaking niet over pietluttigheden ging. Het ging over het meest wezenlijke van het leven. Hoe echt zijn Gods beloften? Is ons **kind** een kind van God of wordt het misschien nog eens kind van God. Daar draait het om. En dan mag u tegen uw kinderen zeggen: 'Jullie zijn **kinderen** van God. Hij wil je Vader zijn. Geloof dat maar'

Is dat niet oneindig heerlijk en ook rustgevend?

Van die rijkdom mag u tegenover uw kinderen getuigen! Met liefde en warmte. Is het zo niet geweldig om vrijgemaakt te mogen zijn! Te mogen leven en doorgeven uit de rijkdom van het kind van God zijn! De vrijmaking is

geen vergissing. Het is geen uit de hand gelopen ruzie tussen een paar professoren. Het is niet iets waar ouders met schaamte over hoeven te spreken. Je mag er vol liefde en overgave met je kinderen over spreken.

En dat moet bijvoorbeeld ook de meerwaarde zijn van het gereformeerde onderwijs. Die scholen zijn er niet zo maar. Die zijn er om ouders te helpen bij het opvoeden en onderwijzen van hun kinderen, naar de leer van de kerk. Dus onderwijs vanuit diezelfde rijke visie op het verbond.

Kies daarom bewust voor de gereformeerde school voor uw kinderen. Maar dan wel vanuit het gereformeerde bewustzijn. Want het wezenlijke verschil met andere scholen moet hem zitten in de benadering van het kind als verbondskind! En leg dat alstublieft ook uit aan uw kind. Want op straat vragen ze ernaar: 'Waarom ga jij zo ver weg op school?' Dan zal het antwoord vaak zijn: 'Dat moet ik van mijn vader en moeder.' Nu is dat geen slecht antwoord. Maar het is toch ook mooi als een kind weet waarom het naar een vrijgemaakte school gaat?

De liefde voor de kerk

Daarbij mogen we ook ons spreken over de kerk betrekken. Hoe praten we over de kerk. Reken maar dat onze houding tegenover de kerk door de kinderen wordt opgemerkt. Zoals ik de liefde voor de kerk bij mijn ouders hoorde in hun spreken.

Is de kerk voor ons nog de plaats waar Christus ons roept?

Horen we zijn roepstem nog. Zien we nog hoe geweldig het is dat Hij zijn kerk vergadert. Zijn gemeente. En dat ik daarvan een levend lid ben en mag blijven?

Natuurlijk, er is veel gebrokenheid. Een aantal kerken staat op dezelfde basis als wij, maar van een opheffen van de grenzen is geen sprake. Dat is heel betreurenswaardig. Maar dat haalt je eigen kerk nog niet naar beneden. Want binnen die kerk is het toch zeker goed toeven: Er wordt opgekomen voor de zuiverheid van het Woord. Naar Christus' bevel worden de sacramenten trouw bediend en de bescherming van het zuivere Woord vindt zijn uitwerking in het tot de orde roepen van mensen die daarvan afwijken.

De Kerk is dan toch een veilige schuilplaats? Waar je Leven in goede handen is. Daar mogen we getuigenis van afleggen naar onze kinderen. Geeft u de kinderen dat ook mee? De liefde voor de kerk, niet om die kerk, maar vanwege de Heer van die kerk! Hij staat er toch niet buiten dat er een vrijgemaakte kerk is?

We mogen de kinderen ook best laten zien dat je helaas lang niet altijd naar de mensen moet kijken. Want onze God heeft soms vreemde kostgangers, maar het zijn wel Zijn kostgangers. Ze zitten wel bij Hem aan tafel. Bovendien aparte mensen heb je overal.

Het gaat in de Kerk om Jezus Christus en zijn kerkvergadering. Dat wil zeggen: Jezus roept ons bij elkaar. En dan is kerkelijke verdeeldheid te betreuren. Laten we er veel voor bidden en er aan werken dat kerkelijke eenheid

waar mogelijk bereikt wordt. Maar laten we in de opvoeding nooit kerkelijke eenheid proberen te bewerken door het eigen nest te bevuilen. Dat maakt kinderen onverschillig naar de kerk toe. En dat kan toch niet de bedoeling zijn.

Natuurlijk fouten mogen aangewezen worden. Maar laten we de liefde voor Christus en zijn wijze van kerkvergaderen daarbij wel in het oog houden.

Winst

1994 een herdenkingsjaar van de vrijmaking. Laat het een jaar zijn waarin we winst maken met elkaar. Winst in de geloofsopvoeding. Winst door een opleving in de beleving van het kerkzijn. Het Kerk van Jezus Christus zijn. Want dat is toch de weg die Hij ons wijst: De weg van het eeuwige behoud loopt via het volk dat vasthoudt aan zijn beloften en aan zijn verbond.

Jetze J.D. Baas

STICHTING AFBOUW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.

EEN PRACHTIG GEDENKBOEK

Binnen een tijdsbestek van tien jaar hebben wij vier fraaie boeken mogen ontvangen over onze kerkelijke gedenkwaaardigheden: Afscheiding (1834), Doleantie (1886), Vereniging (1892) en Vrijmaking (1944). Stuk voor stuk voorname uitgaven; zij kenmerken zich door gedegen informatie, veel bronnenonderzoeken een ontelbaar aantal foto-reproducties van personen en van titelbladen van (vaak kleine) geschriften. Zij ondersteunen de lectuur, wanneer het verhaal wordt verteld van de cruciale jaren, hierboven genoemd.

Daarom allereerst een hartelijke gelukwens aan redactie en medewerkers. Het is een felicitatie waard dat deze reeks overeenkomstig de **voornemens** van twaalf jaar geleden, voltooid mocht worden!

Die felicitatie geldt wel speciaal prof. D. Deddens, die als redacteur de constante figuur was in het team van redacteurs en medewerkers. Hij is als zodanig bij alle vier boeken betrokken geweest. Samen heeft men zóveel belangrijke informatie onder handbereik gebracht, van onszelf en de volgende generatie, dat een publiek dankwoord op zijn plaats is.

Ook het laatstverschenen deel (over de Vrijmaking van 1944 en haar vervolg in de halve eeuw sindsdien) is het resultaat van veel inspanning. Daarbij zal het aandeel van de mederedacteur, dr. M. te Velde, en de medewerker, ds. H. Bouma, niet ongenoemd mogen blijven.

De uitgever (De Vuurbaak, Barneveld) heeft een fraai produkt gepresenteerd: ontelbare foto's in de marge (al is elf maal K. Schilder in allerlei staten en standen, zeven maal S. Greijdanus en D. van Dijk en vijf maal H.J. Schilder wel wat veel van het goede), prettig leesbare tekst, mooi papier, fraaie band en nauwelijks dmfouten. En dat alles: op de juiste datum.

Geen wonder dat de eerste oplage na enige dagen verkocht was!

Wat de inhoud betreft, na drie voorbereidende en overzichtelijke hoofdstukken over de gang van zaken in de gereformeerdekerken (1892 tot plm. 1934, 1930 tot 1940 en 1940 tot 1945), komt de vrijmakingsvergadering te Den Haag (11 aug. 1944) in beeld: D. Deddens gaat (met grote nauwgezetheid) de voorbereiding van en de gang van zaken tijdens die vergadering na, terwijl J. Kamphuis de Acte van **Vrijmaking** of wederkeer (als bijlage in extenso opgenomen) analyseert en typeert (met **kritiek** op de **archaïsche** stijl en de incongruentie tussen de verschillende onderdelen).

In een tweede artikel werkt hij het begrip '**wederkeer**' (als **achtergrond** en **doel** van de Vrijmaking) uit.

Interessant is in dit verband het onderscheid, dat A. Janse heeft gemaakt tussen 'progressie' (het ideaal van V. Hepp, dat in feite traditionalistisch was) en 'wederkeer' (121). Dat 'wederkeer' niet 'conservatisme', maar integendeel juist 'voortgang van reformatie' betekent (net als 'bekering'), is een betekenisvol gegeven. Ten diepste laat zich dat verklaren vanuit de belijdenis van de Heilige Geest, die Here is en levend maakt. Zó hanteert de Geest de Schriften in de gemeente en zó behoort de kerk haar belijdenis naar de Schriften te benutten.

Na deze fundamentele informatie ontvangen wij brede, gedocumenteerde overzichten en inventarisaties over het vrijgemaakte leven, met name **terzake** van de ontwikkelingen van het kerkelijke leven, de preekbeschouwing, de ambtelijke praktijk, het levensgedrag, de opleiding, de evangelisatie en het zendingswerk, de contacten met buitenlandse kerken, het werk van de jeugdbonden en het (lager en voortgezet) onderwijs.

Een zeer praktisch register van persoonsnamen sluit het boek af.

Door de deskundigheid van de medewerkers geeft het boek een goede karakteristiek van een halve eeuw vrijgemaakt leven. Het maakt ons attent op talrijke facetten van dat leven en het leert ons attent te zijn op vele goede geschenken die wij in al deze jaren mochten ontvangen. En daar waren ook moeilijke en magere jaren bij (vgl. b.v. p. 201).

Biedt dit boek ook een **kritische** evaluatie? – zo hoor ik een lezer van deze aankondiging vragen.

Die vraag laat zich bevestigend beantwoorden.

Ik denk dan met name aan het opstel van ds. C.J. Haak over het **zendingswerk**.

Ds. Haak is van oordeel, dat de zendingsroeping van de kerk nog veel te weinig 'de andere geledingen in het kerkelijk leven kleurt' (267) en dat er nog te grote afstanden bestaan tussen

- de Theologische Universiteiten de Gereformeerd **Mis**siologische Opleiding (de GMO),
- de Deputaten Buitenlandse Kerken en de zendende kerken en
- de kerken en Vereniging De Verre Naasten.

Op basis hiervan formuleert ds. Haak vele wensen ten aanzien van de opleiding van de zendingen. Deze wensen schrijft hij neer vanuit het besef, dat missiologie het vak van de toekomst is. Dat alles staat tegen de achtergrond van zijn terecht negatieve beoordeling van de be-

sluiten van de synode van Kampen-1951, die alle zendingsarbeid, -bezinning en -strategie padoes naar de plaatselijke kerken verwees. (Haak spreekt van 'het gapende gat' (257), de 'krater' (258), het 'rampjaar' (260), 'rigoureuze independentistische oplossing' (262) en 'zwarte pagina's in de zendingsgeschiedenis' (273).)

Dat alles verhindert de auteur niet om boven alles uit, dankbaar te zijn voor wat mocht gebeuren en welgemeend verder te gaan. Hij ziet de zendingswerker erop uittrekken en typeert hem vervolgens op deze wijze:

'Niets anders te bieden hebben dan die kale realiteit van het kruis van Christus, zonder versiering, afstotend voor de natuurlijke mens. Maar ook die wondere aantrekkingskracht meemaken, wanneer mensen overstag gaan, hun eigendunk prijsgeven, om alleen te roemen in God! Die wonderen stempelen heel zijn leven, ook later als hij weer terug in Nederland komt. Laat het dan maar zitten, dat mensen neerbuigend zeggen dat je wel kunt horen dat ie van het zendingsveld komt, met z'n preken, z'n vragen naar gegroeide situaties, z'n afkeer van onnodige versiering die zo gemakkelijk de kern van de zaak verduistert. Want hij kijkt dankbaar terug, met Paulus: dat hij dát mee mocht maken en daarin zijn bijdrage mocht leveren... **Dát** raakt hij nooit meer kwijt in al het werk dat hem ten deel valt' (270).

Een laatste punt dat ik ter sprake wil brengen, betreft de beschrijving van de jaren-'60: ongetwijfeld ook een zwarte bladzijde.

Het waren moeizame, conflictueuze jaren. Dr. W.G. de Vries vraagt aandacht voor de (nauwelijks bekende) Open Brief van 1961, het Getuigenis van 1964, de (zeer bekende) Open Brief van 1966, de vele problemen in Noord en Zuid, in het Westen, het Midden en het Oosten van Nederland (zaak-Van der Ziel, zaak-Telder, etc.).

Persoonlijk miste ik in de beschrijving en evaluatie van deze conflictueuze jaren een paar elementen, die m.i. in de komende tijd niet aan de aandacht onttrokken mogen worden. Ik beperk mij tot twee passages.

Sprekend over het conflict in Groningen-Zuiden het ontstaan van de Tehuis-gemeente, zegt de auteur: 'De synode van Rotterdam-Delfshaven van 1964-1965 stelde de kerkeraad in het gelijk en achtte deze predikant afzettingswaardig' (141).

Naar mijn mening heeft de synode slechts de bezwaren tegen de schorsingswaardigheid afgewezen; daarbij heeft de synode tegelijk ernstige kritiek ten aanzien van de kerkeraad onder woorden gebracht, zowel op het punt van de schorsingswaardigheid (Acta, art. 315e) als ten aanzien van de schorsingsweg (art. 431). Het lijkt mij niet ondienstig, **terwille** van de beeldvorming, deze feiten in de inventarisatie op te nemen.

Het tweede punt betreft de 'doorgaande reformatie'. Wij lezen dat de doorgaande reformatie de 'formatie' van de kerk niet heeft bedreigd (144). Maar het citaat dat deze bewering ondersteunt, heeft betrekking op het **appèl** tot 'doorgaande reformatie', dat 'als zodanig' niet een bedreiging doch een bevestiging van de formatie van de kerk betekende. Daarmee is nog niet gezegd, dat de hantering en effectuering van dat **appèl** bij voorbaat tegen risico's beschermd waren. De praktijk heeft geleerd, dat

het tegendeel het geval is geweest in meer dan één gemeente.

Kort gezegd: het gevaar van 'zelotisme' was er niet slechts in begin-vijftiger jaren, maar wel degelijk ook in de woelige 'jaren'60' (zie mijn Bevindingen (Franeker 1991), 77-79).

Dan is het m.i. onvoldoende, wanneer geconstateerd wordt: 'Nu werden de meningsverschillen over de voortgaande reformatie vertroebeld door het feit dat velen die zich daartegen verzetten, tegelijk vredespogingen ondernamen in de richting van de synodaal Gereformeerde Kerken. Velen, niet allen. Maar onder die velen waren ook tientallen predikanten en duizenden gemeenteleden, die zich met deze kerken verenigden. Daardoor dreigde het gevaar dat iemand die zich tegen de voortgaande reformatie verzette, meteen als niet goed vrijgemaakt werd gezien' (143).

Hier gaat voor mijn gevoel de geschiedschrijving te snel. In dat verschil tussen 'velen' en 'allen' zit nu juist het trauma van veel Nederlands Gereformeerden verborgen. Het lijkt mij belangrijk om daarmee terdege rekening te houden bij voorgenomen en ondernomen **samensprekingen**.

Conclusie: wij hebben een prachtig boek ontvangen, dat ik graag aanbeveel aan allen die op enigerlei wijze zich betrokken weten bij de geschiedenis van Christus' kerk in Nederland in deze eeuw.

C. Trimp

D. Deddens en M. te Velde, *Vrijmaking – Wederkeer. Vijftig jaar Vrijmaking in beeld gebracht, 1944-1994*. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld 1994, 344 pag., f 39.75.

VAN RIETSCHOTEN
BOEKHANDEL
Keizerswaard 8 WINKELCENTRUM Uw boekenbestelling
3078 AM Rotterdam 'Groot IJsselmonde' **010-4820488**

Te koop gewaagd

Theologische boeken

'De Steur'

2e hands boekhandel en antiquariaat **gespecialiseerd** in theologie
Oudestraat 213, 8261 CM Kampen, tel. 05202-16276

Openingstijden: ma. t/m za. 10.00 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.00 uur. Dinsdags gesloten.

WAARHEID EN LIEFDE

Onder de titel *Waarheid en liefde*, verscheen bij Uitgeverij Medema een boek met bijbelstudies over de tweede en de derde brief van Johannes. Het werd geschreven door J.G. Fijnvandraat, en wel volgens een bijzonder overzichtelijk patroon. De auteur gebruikt namelijk bij zijn uitleg het vers-voor-vers-systeem. Een nadeel van dit systeem is wel, dat de **structuur** van de **pericoop** weinig aandacht krijgt, maar bij deze twee kleine briefjes levert dat niet veel bezwaar op. Eerst wordt de bijbeltekst van het betreffende vers **afgedrukt** (in de zgn. Telos-vertaling), daarna volgt enige algemene toelichting, afgesloten door meer specifieke opmerkingen en tekstverwijzingen. Er zijn twee excursen: een over de door Johannes bestreden dwaalleer dat Christus niet waarachtig mens zou zijn geweest (2 Joh. 7), en een over de leertucht in de kerk als heilzaam middel om de waarheid van het evangelie te bewaken (2 Joh. 8-9).

Uiteraard gaat aan de tekstuitleg een uitgebreide inleiding vooraf. Daarin wordt op goede gronden het auteurschap van de apostel Johannes verdedigd. Dat deze zich in deze brieven niet als apostel maar als 'oudste' presenteert, wil Fijnvandraat verklaren als een vorm van bescheidenheid. Johannes beroept zich niet op zijn gezag als apostel, maar op het morele gezag dat hij als oude man heeft en dat in zijn herderlijk schrijven uitkomt. Hier was misschien ook een excurs op zijn plaats geweest, want vanuit de kerkelijke traditie is ongetwijfeld meer te zeggen over het nu terloops genoemde feit, dat in de oud-christelijke kerk apostelen wel als 'oudsten' werden aangeduid.

Het meest opvallend is echter het adres boven de tweede brief: 'aan de uitverkoren vrouw en aan haar kinderen'. Gewoonlijk leest men hierin een omschrijving voor een plaatselijke gemeente (de vrouw) met haar leden (de kinderen). Maar Fijnvandraat acht de daarvoor aangevoerde argumenten niet overtuigend. Volgens hem schrijft Johannes aan een niet nader genoemde **christenvrouw**, waarschijnlijk een weduwe met kinderen. Nu is ook de brief aan een individueel persoon gericht, maar deze wordt ook met name genoemd: de geliefde Gaius. Waarom ontbreken dan in de tweede brief zowel de naam als de personalia van deze uitverkoren vrouw

en haar kinderen? Bovendien kan het persoonlijke element in de uitleg niet goed waargemaakt worden. En blijkt o.a. uit 1 Pe. 5,13 toch niet dat de uitverkoren gemeente een vrouwelijke gestalte heeft? Het gaat daar, gezien het verband met de adressering van 1 Petrus, niet over de vrouw van Petrus, maar over de gemeente in Babylon.

Af en toe komt de toonzetting van het geheel wat belezend over, bijvoorbeeld als gesproken wordt over 'mooie lessen' die wij uit deze brieven kunnen leren (p. 26), of over 'een klein Diotrefesje' in ons aller hart (p. 106). En hoewel het commentaar van S. Greijdanus in de uitleg geciteerd wordt (p. 60 en 63), heeft het geen plaats gekregen in de bibliografie achterin. In die literatuurlijst lijken trouwens de oude schrijvers wat over- en de moderne wat ondervertegenwoordigd te zijn. Ik miste bijvoorbeeld een nogal invloedrijke studie uit 1986, geschreven door Judith Lieu: een **vrouw** die in dit geval ongelezen bleef!

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v. J.G. Fijnvandraat, *Waarheid en Liefde: Bijbelstudies bij de Tweede en Derde Brief van Johannes*. Uitgave Medema, Vaassen 1994. Omvang 125 pagina's (gebonden). Prijs f 19,95.

NIUW

ONTHULDE GEHEIMENISSEN

Meditatieve verklaring van het laatste bijbelboek.

Openbaring... een moeilijk boek? Maar het is wel aan de kerk gegeven tot haar vertroosting. Het moet dus te verstaan zijn. Ook dit bijbelboek dringt tot geloof in en vertrouwen op de beloften van de HERE. Het dringt tot het zich verlaten op de HERE Zelf. Het komt niet met geheimenissen en verborgenheden. Maar het geeft die juist prijs. Het openbaart die juist. 'Onthulde geheimenissen' wil dat duidelijk maken.

Auteur: Ds. J.M. Goedhart

ISBN 90-71097-22-6

266 pag. paperback f 28,-

te bestellen bij uw boekhandel of bij:

BREDEWOLD
DRUKKERIJ UITGEVERIJ

Stationsweg 49
Postbus 86
8090 AB Wezep

Telefoon
05207 - 63390

PROGRAMMA

Bovenkerk

- 10.00 uur Ds. J. Geersing (leider)
 Drs. C.J. Haak: *Evangelisatie – gesprek zonder eind?*
 Prof. drs. J.A. Meijer: *'Dat ik toch vroom mag blijven'*
- 14.00 uur Prof. dr. J. van Bruggen: *De Waarheid begint met Amen*
 Ds. P. Schelling (curator)

Broederkerk

- 10.00 uur Ds. P.H. van der Laan (leider)
 Prof. drs. J.A. Meijer: *'Dat ik toch vroom mag blijven'*
 Drs. C.J. Haak: *Evangelisatie – gesprek zonder eind?*
- 14.00 uur M.E. Hoekzema: *Omgaan met verschillen*
 Ds. C.J. Smelik (curator)

Buitenkerk

- 10.00 uur Ds. T.K. van Eerden (leider)
 Prof. dr. J. Douma: *Vrijmaking en wereldge-
 lijkvormigheid* (thema)
 Prof. dr. C.J. de Ruijter: *Een preek als een
 film* (thema)
- 14.00 uur Prof. dr. M. te Velde: *Vrijgemaakt in het
 spoor van de Geest* (thema)
 Ds. A. de Snoo (curator)

Burgwalkerk

- 10.00 uur Ds. G. Zomer Jzn. (leider)
 M.E. Hoekzema: *Omgaan met verschillen*
 Prof. dr. J. van Bruggen: *De Waarheid begint
 met Amen*
- 14.00 uur Prof. drs. J.A. Meijer: *'Dat ik toch vroom mag
 blijven'*
 Ds. J. Luiten (curator)

Chr. Geref. kerk

- 10.00 uur Ds. H. Folkers (leider)
 Prof. dr. J. van Bruggen: *De Waarheid begint
 met Amen*
 M.E. Hoekzema: *Omgaan met verschillen*
- 14.00 uur Drs. C.J. Haak: *Evangelisatie – gesprek zonder
 eind?*
 A. Vreugdenhil (curator)

Kerkgebouw Geref. Gemeente

- 10.00 uur Ds. A.P. Feijen (leider)
 Prof. dr. M. te Velde: *Vrijgemaakt in het
 spoor van de Geest* (thema)
 Prof. dr. J. Douma: *Vrijmaking en wereld-
 gelijkvormigheid* (thema)
- 14.00 uur Prof. dr. C.J. de Ruijter: *Een preek als een
 film* (thema)
 Ds. M.H. Sliggers (curator)

Nieuwe Kerk

- 10.00 uur Ds. J.T. Oldenhuis (leider)
 Prof. dr. C.J. de Ruijter: *Een preek als een
 film* (thema)
 Prof. dr. M. te Velde: *Vrijgemaakt in het
 spoor van de Geest* (thema)
- 14.00 uur Prof. dr. J. Dourna: *Vrijmaking en wereldge-
 lijkvormigheid* (thema)
 Ds. M. Heemskerk (curator)

Thema: De Vrijmaking 1944-1994

Aleids thuiskomst

Hoofredacteur **Jan Greven** schrijft over zijn columniste **Aleid Schilder** in *Trouw* van 10 september:

Lezers die Aleid Schilder volgen op haar zoektocht door het geestelijke, hebben het de laatste tijd kunnen constateren: de haven komt voor deze columniste geleidelijk in zicht. Een eerste teken daarvoor was al de geestelijke satisfactie die haar deel werd na bezoeken aan de opwekkingsbijeenkomsten van het Tielse medium Jomanda. Maar daarna is de slinger een andere richting opgegaan en belandden we in een op reïncarnatie gebaseerde regressietherapie, die haar helpt haar huidige angsten te overwinnen door die van eerdere levens opnieuw te beleven.

Zo beschreef zij in haar laatste column hoe zij haar hoogtevrees overwon door, via een prik in haar oor, opnieuw mee te maken hoe zij in een eerder leven door haar toenmalige stam was uitgestoten, vernederd en tenslotte van een **berghelling** gegooid. De trauma's, waarmee dit vorige leven door deze valpartij werd afgesloten (want ze overleefde het niet), zouden haar in dit leven in de vorm van hoogtevrees parten spelen.

Het is me buitengewoon vreemd te moede bij dit soort verhalen. Wat moet je met deze oncontroleerbare en willekeurige nonsens, die volledig gebaseerd is op de relatie tussen Aleid Schilder en haar therapeut, waar ik verder buiten sta?

Dat is heldere taal van de heer **Greven**. In zijn verdere commentaar wordt het wat mistiger. Hij meldt, dat de geestelijk Odyssee van Aleid Schilder begon met haar doop in de vrijgemaakte gereformeerde kerk. In dat raam wil hij niet verder uitweiden over het **theologisch cryptogram** dat speelde bij de Vrijmaking. En later komt hij te spreken over **een autoritaire gezagsverhouding, die sterk aan vroegere verhalen over het gereformeerde en vrijgemaakte milieu doet denken**. Journalistiek misschien wel aardig, maar dat geldt ook van andere bellenblazerij.

Hervormdegeldwerving

Kerkinformatie van september meldt over de eerste resultaten van de actie **Kerkbalans**:

De hervormde commissie Geldwerving heeft de eerste resultaten van de actie Kerkbalans 1994 in de Nederlandse Hervormde Kerk gepubliceerd. Er deden 1034 hervormde gemeenten aan de actie mee. In totaal werd f 152.151.219,- toegezegd. Dit is iets meer dan vorig jaar, ondanks het feit dat het aantal toezeggers volgens de commissie onrustbarend daalt. Gemiddeld zegde men f 246,64 toe. Wordt de opbrengst van Kerkbalans afgezet tegen het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie, dan blijkt een duidelijke achterstand. Ruim 39% van de betaaladressen behoort tot de categorie 65 jaar en ouder. Van het totaal aantal bijdragers geeft 47% minder dan f 100,- en 40% geeft tussen f 100,- en f 500,-, 9% geeft tot f 1000,- en 4% meer dan f 1000,-.

Geloven is leven in samenhang

In het **Centraal Weekblad** van 9 september schrijft **Arie Oostlander** over de toenemende secularisatie. Geven wij een goed antwoord aan de cultuur als we in de kerk ruimte bieden aan individualisering? Oostlander meent van niet:

Als je met de onkerkse burens in gesprek raakt blijken ze wel

van alles te geloven. Soms iets heel onverwachts of buitenissigs. Zelfs kabouter spelen een rol daarin. En ook gestemtes, maanstanden, geboorteplaatsen, kabbalistische spelletjes met woorden, letters en getallen. Reïncarnatie-geloof is ook heel populair. (...)

Christen-zijn wordt zo gecombineerd met allerhande niet-bijbels geloof dat ook bij niet-christenen wordt aangetroffen. De openbaring omtrent dat neven-geloof vond bij mevrouw Schilder plaats via een prikje in haar linkeroor, aldus haar relaas in *Trouw*. Zo bijzonder hoeft het niet altijd te gaan.

Doorgaans maken mensen een eigen mix van opvattingen op een veel alledaagse manier.

Daarna laat hij zien hoe dat kan gaan, door **te beschrijven** welke opvattingen de Amerikaanse diplomaat **Kennan** bij elkaar sprokkelde. Hij eindigt met het volgende commentaar:

De wijze waarop Kennan hoogst persoonlijk tot een eigensoortige geloofsbelijdenis komt is waarschijnlijk representatief voor de individualisering van de geloofsleer en van de **geloofsuitingen**. Dat heeft niet zoveel meer te maken met 'de gemeenschap der kerk'. Een geloofsbelijdenis is uiteraard wel een persoonlijke zaak, maar het is vooral ook een teken van **verbondenheid**. Een hoogst individueel bijeengesprokkeld geloof leent zich voorts moeilijk voor overdracht aan de volgende generatie, want 'wie zijn wij' dat we zoiets met gezag zouden kunnen doorgeven. Gemeenschap, verbondenheid en het gezag dat daarmee gepaard gaat, zijn waarschijnlijk nogal wezenlijk voor het overleven van een geloof waarmee je **samen** de wereld in kunt gaan om je opdracht uit te kunnen voeren. Daarbij hoort veel ruimte voor de afzonderlijke gelovigen, omdat elk mens telt. Maar er past tevens een dosis 'belijndheid' bij en de aanvaarding van wederzijdse correctie in geloofszaken. Met de hoogst-originele geloofsmix van de één en het boeiende sprokkelwerk van de ander kom je als gemeente niet ver. Geloven is ook **leven in een samenhang**.

(...)

Secularisatie begint in de kerk. Je hoort er weinig over hoe dat precies in z'n werk gaat. Wanneer begint de kerk zelf al aan verbroekeling mee te werken? Is het ruimte bieden aan steeds meer individualisering in het geloof wel een goed antwoord aan de cultuur van **vandaag**? Is het anti-dogmatisme doorgeslagen? Misschien is de kerk net zoiets als het tropisch regenwoud. Tegen moderne eisen in moet je het in stand houden, mede omdat daar planten groeien die we in de toekomst nog nodig zullen hebben. Zo zal de kerk wellicht ook beschermd moeten worden tegen de waan van de dag. De vraag is hoe je dat overtuigend presenteert aan mensen die vaak zo sterk onder invloed van zogenaamde moderne, individualistische trends staan.

Ik geloóf een kerk

Prof. **Van 't Spijker** vervolgde in *De Wekker* van 9 september zijn artikelenserie over ons belijden ten aanzien van de kerk **Om het juk van Christus**. We nemen het artikel vrijwel geheel over:

Credo ecclesiam

'Ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk.' We citeren een stukje uit het ongetwijfeld christelijk geloof. We weten dat het door velen betwijfeld wordt. Prof. Kuitert schreef zelfs een boek over dit algemeen betwijfeld christelijk geloof. Menig artikel, referaat en zelfs boek is geschreven om zijn geschrift te weerleggen. Wat gebeurt er echter, wanneer velen vandaag niet meer zeggen: ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk? We halen de schouder op en we rekenen deze uiting van ongelooft niemand ernstig aan. Hoe zou dit komen? Daarmee zijn we

terug bij de vraag waarop we de laatste keer stuitten. Toen spraken we over het geloof waarmee we geloven dat er een kerk is. Inderdaad, we weten maar al te goed, dat we niet in de kerk geloven, zoals we in God geloven, zoals we in Christus of in de Geest geloven. Het is terecht, dat op dit verschil in formulering binnen de twaalf artikelen wordt gewezen. Wij geloven dat die kerk er is.

(...)

De vraag is nu verder, is mijn geloof, waarmee ik geloof naar de Schriften dat er een kerk is, een ander geloof, dan mijn geloof waarmee ik geloof dat God de hemel en de aarde heeft geschapen? Is mijn 'kerk-geloof' van kwalitatief ander gehalte dan mijn geloof in God, Vader, Zoon en Heilige Geest? Is mijn geloof aangaande de kerk, vergeleken met mijn geloof aangaande de schepping van een andere soort? Kan ik zeggen: mijn geloof in de schepping behoort bij het zaligmakend geloof, maar het geloof inzake de kerk is een hoge en verheven vorm van het historisch geloof? Wat is het karakter, de aard van het geloof, dat zich aangaande de kerk uitsprekt en in een belijdenis zich doet kennen?

Geloof in de schepping wijl geloof in de Schepper

Misschien kunnen we dichter bij een antwoord komen, door een vergelijking te treffen met ons geloof inzake de schepping. Welbeschouwd kunnen we nimmer geloven dat de werkelijkheid waarin we leven een geschapen werkelijkheid is. We kunnen een theorie daaromtrent ontwikkelen. We kunnen aanhanger zijn van het creationisme. Het is heel goed mogelijk, dat we met behulp van een aantal redelijk klinkende argumenten tot het inzicht komen, dat er voor een verstandig mens niets anders opzit dan dat hij aanneemt en zich in dat aannemen ook sterk maakt, dat de werkelijkheid om ons heen een geschapen realiteit is. Maar, zo vragen we nu, is dit het geloof dat we belijden terzake van de schepping? We zouden het op zijn best een verheven vorm van 'historisch' geloof kunnen noemen. Het heeft zijn waardevolle kanten, zo'n historisch geloof, maar de bedoeling van de belijdenis, die we voor ongetwijfeld en christelijk houden, is wel iets anders.

Ik kan alleen op een werkelijk belijdende en daarom gelovige manier spreken over de schepping, wanneer ik dit geloof in een relatie weet te brengen met het: ik geloof in God de Vader. Scheppingsgeloof op zichzelf genomen bestaat niet. Het dient samen te hangen met en vrucht te zijn van het geloof dat de almachtige Vader van onze Here Jezus Christus, die hemel en aarde uit niets heeft geschapen en ook nog door zijn voorzienigheid onderhoudt en regeert, om zijns Zoons wille mijn God en mijn Vader is.

Het 'scheppingsgeloof' is ingebed in het geloof in de hemelse Vader. Het is het geloof, het kennen en het vertrouwen van God de Vader van onze Here Jezus Christus.

We gebruiken deze passage uit het eerste artikel van het christelijk geloof om duidelijk te maken, dat het geloof inzake de schepping van geen ander gehalte, van geen andere substantie of kwaliteit is, dan het geloof in God de Vader, die ook de Schepper is. Het dualisme dat de oude kerk vreesde bij hen die een tegenstelling forceerden tussen de Vader (in het Nieuwe Testament) en de Schepper (in het Oude Testament), is terecht vermeden, doordat in de belijdenis die twee op elkaar betrokken werden.

Het geloof in de Here Jezus Christus

We kunnen ook wijzen naar het voorbeeld, dat samenhangt met de geloofsinhoud van het tweede geloofsartikel. Ik bedoel het geloof in de Here Jezus Christus. Hij wordt beleden als de Zoon van God. Wij kennen Hem slechts als Jezus Christus. Maar in dit geloof in Jezus Christus is het geloof in zijn Zoonschap begrepen. Niet omgekeerd. Ik geloof niet eerst in de Zoon, en dan in de Here Jezus. Maar in de vleesgeworden Man van Smarten, van kribbe en kruis, ontmoeten we de Zoon van God. We geloven dat Hij de Zoon is. Maar dat geloof is niet een waarheid die losstaat van de openbaring in Christus. Ik kan, om verder naar het artikel te luisteren, ook niet

geloven in de maagdelijke geboorte als het ware op zichzelf, los van de zin, waarin deze beleden wordt. Evenmin is het mogelijk te geloven in het lijden en sterven, in de verzoening, in de dood en de opstanding van Christus, alsof we losse, op zichzelf staande waarheden omhelsden.

Ook nu zeggen we, dat een orthodox geloof, dat van historische aard is, grote betekenis heeft. Maar het dient opgenomen te zijn in het geloof, de kennis en het vertrouwen in de Here Jezus Christus. In Hem, die geboren werd uit de maagd, gestorven en begraven is, in Hem geloven we. Vanuit dit geloof in Hem is die maagdelijke geboorte, dat sterven en die opstanding niet weg te denken. Men kan niet in Christus geloven zonder zijn werk, zijn lijdenswerk en zijn verheerlijkingswerk te aanvaarden. Maar de kwaliteit van mijn geloof in Hem vindt haar hoog gehalte, doordat het geloof is in zijn persoon.

Geest en Kerk

Wanneer we nu hetzelfde in het oog houden, wanneer we belijdend spreken over de Kerk, dan kunnen de dingen duidelijk worden. Ik kan nimmer geloven dat er een kerk is, dan alleen wanneer dat geloof tegelijk een geloof is in de Heilige Geest. Mijn geloof in de Kerk moet, zo zeggen we nu, ingevouwen zijn, geïmpliceerd zijn, in mijn geloof in de Heilige Geest.

Bij Rome liggen de dingen hier precies andersom. Mijn geloof in alle heil, inbegrepen mijn geloof in de Heilige Geest, is, zo zegt men daar, ingevouwen in het geloof in de kerk. Niet ten onrechte spreekt men van 'fides implicata' (ingevouwen geloof).

De Reformatie heeft met dit 'ingevouwen geloof' korte metten gemaakt. Het keerde de zaak precies om. Ik kan slechts over de Kerk spreken, wanneer dat geloof is opgenomen in mijn geloof in de Heilige Geest.

Ook nu kan ik wel zeggen, dat het 'historisch' geloof aangaande de kerk van grote betekenis kan zijn. Het doet ons orthodox spreken over de kerk. En dat kan soms zeer waardevol zijn.

Maar zaligmakend is het niet. Wanneer mijn geloof inzake de kerk los staat van de kennis en het vertrouwen in de Heilige Geest, komen we niet verder dan: des Heren tempel, des Heren tempel, des Heren tempel dat zijn wij. Slechts wanneer ik eerst in een waarachtig geloof heb gezegd: Ik geloof in de Heilige Geest, kan ik in één adem doorgaan en zeggen: ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk.

Mijn 'kerkgeloof' moet onderdeel uitmaken van het geloof in de Heilige Geest, die de Geest van Christus is, ons van de Vader gegeven. In zekere zin staat de belijdenis van de Drieënnige God in zijn volle rijkdom en heerlijkheid, achter het geloof waarmee ik aangaande de kerk zeg: zij is er. Zij was er. En zij zal er zijn. Er is geen diepere armoede voor de kerk denkbaar, dan wanneer men haar berooft van deze rijkdom van het geloof. En zo bezien kunnen we zeggen, dat het geloof, waarmee het credo een aanvang nam door te zeggen: daar is een Vader, zijn voortgang vindt, wanneer het zegt: daar is een Eéniggeboren Zoon, de Here Jezus Christus. En dit geloof vindt in zekere zin zijn volheid, wanneer het in de existentie, in het zijn van de kerk, het teken ziet van het werk van de Geest.

Spreken in één adem van de Geest

Ik geloof in de Heilige Geest. We zeggen het in één adem door. En in deze éne ademtucht van de Geest naar de Kerk, is wél het object van het geloof een ander geworden. Want wij zeggen eerst Geest en dan Kerk. En wij vereenzelvigen Geest en Kerk nimmer, daar moge ons de Here voor bewaren. Maar u wilde toch ook niet aannemen, dat in die éne geloofsstap met de Geest naar de Kerk, opeens de aard van het geloof, zijn wezen, zijn gehalte, veranderd zou zijn? We zeggen dat niet wanneer het gaat om het geloof in de Vader en zijn schepping. We doen het evenmin, wanneer er gesproken wordt over Jezus Christus onze Here en de volheid van zijn verzoenend werk. Waarom zouden we dit dan wel opeens gaan toepassen, wanneer we spreken over de Geest en de kerk?

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Beroepen te Steenwijk: K.P.A. Moedt te **Brunssum-Treebeek**; te Tilburg: J.B. Wilmink te Hilversum.

Beroepbaar gesteld na praeparatoir examen door de classis Kampen: H. Bos, Voorstraat 24-21, 8261 HS Kampen, a (05202) 22476; met ingang van 20 oktober: A.A. van Essen, gerepatriceerd zendingspredikant, adres: De Leijen 12, 9202 VG Drachten, a (05120) 19768.

BEVESTIGING EN INTREDE

Op 18 september deden hun intrede: Ds. R. Heida van **Valkenburg/Katwijk (Z.H.)** in de kerk van Monster, na bevestigd te zijn door ds. R. Grutter te Rijnsburg. Nieuw adres: Mondriaan 51, 2681 MH Monster, a (01749) 46678; Kandidaat G.J. Klapwijk te **Doesburg i.c.m. Doetinchem** na bevestiging door dr. C.J. de Ruijter te Kampen; ds. G. Zomer Jzn. te **Spakenburg-Zuid** in de kerk van Nijkerk (2e predikantsplaats). Zijn bevestiger was ds. J.J. Dronkers te Hoogkerk; nieuw adres: Paulus Potterhof 4, 3862 MK Nijkerk, a (03494) 63143.

DOCTORAAL EXAMEN

Aan de Theologische Universiteit te Kampen slaagden voor het doctoraal examen: J.L. **Beuving**, M.A.T. **Jansen**, R.A. **Nijhoff**, W. **Noordzij** en B. van Zuijlekom te Kampen, C. van Dusseldorp te **IJsselmuiden** en M.A. van Leeuwen te IJmuiden.

JUBILEUM

Jubileum drs. D. Deddens

Het was zondag 11 september 45 jaar geleden dat prof. drs. D. Deddens te Hoogeveen, emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden werd bevestigd als predikant. Detmar Deddens werd 18 januari 1923 geboren te Brielle. Hij bezocht het middelbaar onderwijs te Groningen en studeerde aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Prof. Deddens deed 11 september 1949 intrede te Westsing-Sauwerd na bevestiging door zijn vader. Daarna diende hij de kerk van **Mariënborg** (1957) en Leeuwarden (1963) tot zijn benoeming als hoogleraar aan de Theologische Universiteit in Kampen (1979). Hij doceerde Algemene en Nederlandse kerkgeschiedenis en kerkrecht. Prof. Deddens ging 11 mei 1988 met emeritaat. Hij was onder meer praeses van de diverse generale synoden en lid van verschillende deputaatschappen. Verder was hij redacteur van het *Handboek van de Gereformeerde Kerken*.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Alkmaar * **Scriba**: J. Veenstra, Koggewaard 44, 1824 GL a (072) 611053 (p. 116).

Huizen * **Scriba**: K.J. de Haan, Karel Doormanstraat 53, a (02152) 68040 (p. 107).

Nieuwegein * **Scriba**: O.J. Bikker, Gestellaan 44, 3431 GN Nieuwegein a (03402) 33304, (p. 112).

Rotterdam-Centrum * **Scriba**: J. Ruissen, Schiebroeksestraat 49a 3037 RT Rotterdam, a (010) 4662766 (p. 139).

CLASSIS

Classis Arnhem

Quaestor: sec. A. Medendorp, Leeuwardenweg 74, 6835 KX Arnhem; **Voorbereiding examens**: i.p.v. J. Hollaar (tevens preekrecensie) H.Th. Cramer; **examinatoren**: **O.T.**: ds. E. Brink, sec. ds. H.J. Venhuizen; **symboliek**: ds. J. Kruidhof, sec. ds. J.M. Batteau; **kerkgeschiedenis**: ds. H.J. Venhuizen, sec. ds. J.F. de Haan; **art. 11 K.O.**: ds. J.F. de Haan, Arnhem (verder hetzelfde); **art. 22 K.O.**: W.N. de Haan, Velp; W. Koole, Arnhem, J.J. van Ommen; sec. J.J. Dronkers, Ede; W. Schilder, Zaltbommel; H. Schuring, Nijmegen; **art. 44 K.O.**: ds. J.M. Batteau (bijvoegen)

PERSBERICHT

De Gereformeerde Missiologische Opleiding (GMO) organiseert op 6 en 7 oktober a.s. een congres onder het thema 'Werken met het Woord in zending en evangelisatie', in het conferentiecentrum 'De Bron' te Dalfsen. Sprekers: dr. L.J. Joosse, drs. D. Griffioen, **drs. L.J. Beuving** en drs. G.J. van Enk. Er is ruime gelegenheid tot discussie. De dagen beginnen om 9.30 uur. Belangstellenden, die geen uitnodiging ontvingen, en dit congres willen bijwonen, kunnen dit kenbaar maken aan de administrateur van de GMO: A. de Graaf, Stadsgracht 19, 3752 XD Bunschoten, a (03499) 82185. U ontvangt dan het programma plus enkele stellingen, waarover van gedachten gewisseld zal worden.